

1001

De Buitengewone Synode
van 1868.

BIJDRAGE

VOOR

KERKRECHTERLIJK ONDERZOEK

IN DE KWESTIE VAN

Dr. J. C. ZAALBERG, Pz.,

DOOR

D^R. G. H. LAMERS.

'S GRAVENHAGE,

BIJ A. VAN HOOGSTRATEN EN ZOON.

—
1868.

C

59

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

COLLECTIE-THIERRY

BRUIKLEEN

van de Ned. Herv.

Gemeente

te 's Gravenhage

7121 - '35

1001
Cry

**DE BUITENGEWONE SYNODE
VAN 1868.**

De Buitengewone Synode van 1868.

BIJDRAGE

VOOR

KERKRECHTERLIJK ONDERZOEK

IN DE KWESTIE VAN

Dr. J. C. ZAALBERG, Pz.,

DOOR

Dr. G. H. LAMERS.

'S GRAVENHAGE,
BIJ A. VAN HOOGSTRATEN EN ZOON.

1868.

Ik achtte de uitgave dezer bladzijden dringend noodig, in het belang van eene juiste kennis en zuivere beoordeeling van de Zaalbergsche procedure, welke hier historisch-kritisch toegelicht wordt. Tot stichting is deze brochure niet geschreven, echter zal zij, denk ik, niemand ontstichten, die het heil onzer kerk oprechtelijk bedoelt.

Voorbedachtelijk noem ik niemand van allen, die dezer dagen in vlugschrift of week- of maand-blad zich over deze kwestie uitlieten, eensdeels dewijl hetzelfde van verschillende zijden gezegd is, anderdeels, dewijl ik stellig mij heb voorgenomen, nimmermeer eenige aanleiding te geven tot persoonlijken strijd. Ik zend deze bijdrage aan het adres van elk, die ze lezen wil, en mocht eenig lezer meenen, dat hier en daar weêrlegging gevonden wordt van het gevoelen van een of ander, wiens naam had genoemd kunnen worden, die wete voorzeker, dat zulk stilzwijgen soms geboden wordt door hoogachting zoowel als door eene bescheidenheid, die ons heilig moet zijn. Bovendien, wie iets zegt doet weinig ter zake, waar over hetgeen gezegd wordt vrijmoedig geoordeeld wordt.

's HAGE,
21 Sept. 1868.

G. H. L.

Onder de voorwaarden van kracht is kennis.

MR. GROEN VAN PRINSTERER.

I.

De aanvang der kwestie.

Den 22sten September des vorigen jaars liet Dr. J. C. ZAALBERG Pz. aan de Haagsche Gemeente van den predikstoel bekend maken, dat hij voornemens was het emeritaat aan te vragen. Den volgenden dag gaf hij aan den Voorzitter des Kerkeraads kennis van dit voornemen en drie dagen later verzocht hij het attest zoo spoedig mogelijk te mogen ontvangen, hetwelk door hem bij de aanvraag om emeritaat aan het Provinciaal Kerkbestuur van Zuid-Holland moest worden overgelegd. Daarop richtte hij eenen *Afscheidsgroet* tot zijne vrienden, dd. 22 October 1867, en verliet 's Gravenhage, om zich te Utrecht te laten inschrijven in de rol der studenten in de Rechtsgeleerdheid.

Zóó bleef het tot 29 Januari van het tegenwoordige jaar. Toen berichtte hij aan de predikanten der Haagsche Gemeente, — die zijne beurten inmiddels als bezwaarbeurten hadden waargenomen, dewijl het emeritaat, met haast gevraagd, niet kon worden verleend, vóórdát de zaak van het pensioen geregeld was, — dat hij zelf weér op 2 Februari wenschte op te treden, ter hervatting van zijn dienstwerk. Het collegie van predikanten meende dit terstond ter kennis van den Kerkeraad te moeten

brengen, om te vernemen, hoe de Kerkeraad wenschte dat hierin gehandeld werd. De Kerkeraad vond goed, dit optreden van Dr. Zaalberg op 2 Februari niet te doen plaats hebben en stelde hem voor, bij monde van eene Commissie, met welke hem een persoonlijk onderhoud was voorgeslagen, af te zien van zijn voornemen om den predikdienst te hervatten en dus te volharden bij zijne aanvraag om emeritaat. Dit werd door Dr. Zaalberg gansch en al verworpen, zoodat de Kerkeraad geroepen werd tot beantwoording van de vraag, of nu dat weder-optreden van Dr. Zaalberg al of niet zoude worden toegelaten. Met algemeene stemmen (terwijl slechts één lid, de heer Hoevers, zich buiten stemming hield) heeft de Kerkeraad dat weder-optreden onraadzaam en gevaarlijk geoordeeld, de predikbeurten aan de overige predikanten bij voortduring opgedragen, en besloten zich inmiddels tot hooger Kerkbestuur te wenden. Dat geschiedde den 10^{den} Februari dezes jaars.

Met mededeeling van hetgeen gebeurd was en onder overlegging van den Afscheidsgroet van Dr. Zaalberg, wendde zich de Kerkeraad tot het Klassikaal Bestuur van 's Gravenhage, met verzoek dat door dat Bestuur onmiddellijk maatregelen zouden worden genomen, welke het beklimmen van den predikstoel te 's Hage door Dr. Zaalberg zouden onmogelijk maken. De Kerkeraad noemde in zijn adres aan het Klassikaal Bestuur de kerkelijke positie van Dr. Zaalberg en met name zijne betrekking tot de Haagsche Gemeente volstrekt onhoudbaar, en zulk een wederkeeren na zulk eenen afscheidsgroet eene zedelijke onmogelijkheid, tevens oordeelende, dat dit de Gemeente aan bespotting en verguizing zoude blootstellen. Daarbij werd door den Kerkeraad verklaard, dat Dr. Zaalberg aan bovenbedoelde Commissie verzekerd had van den *Afscheidsgroet* geen woord terug te nemen. De kerkeraad toetste dien *Afscheidsgroet* aan art. 27 van het *Reglement op het examen ter toelating tot de Evangeliebediening* en het door Dr. Zaalberg gegeven toestem-

mend antwoord op de vragen, hem bij zijne bevestiging als predikant te 's Hage gedaan. De Kerkeraad maakte daarbij melding van onjuiste of tegenstrijdige verhalen en verklaringen door Dr. Zaalberg gegeven, doch liet in het midden, in hoeverre deze en andere handelingen hare verklaring en verontschuldiging konden vinden in zijn overspannen zenuw-leven, waarvan Dr. J. Brouwer Starck, zijn gewone geneesheer getuigd had d. 24 September 1867 in een attest, dat bij het Provinciaal Kerkbestuur was overgelegd door Dr. Zaalberg, als behoorende bij zijn aanvraag om emeritaat met pensioen. Intusschen liet de Kerkeraad de behandeling van deze treurige zaak aan het Klassikaal Bestuur van 's Gravenhage over, met uitdrukkelijke verklaring, dat hij niets liever wenschte, dan dat aan Dr. Zaalberg op de meest voordeelige voorwaarde alsnog een eervol emeritaat kon worden verleend, maar tevens met de verzekering, dat hij door het hoog en heilig belang der Gemeente zich gedrongen gevoelde ten einde toe alles te doen wat in zijn vermogen zoude zijn om den predikdienst van Dr. Zaalberg in de Haagsche Gemeente voor goed te doen eindigen. De Kerkeraad naar den aard der zaak hierbij telkens sprekende van de Haagsche Gemeente begreep zeer goed, dat zijne bezwaren tegen den predikdienst van Dr. Zaalberg volstrekt niet van *lokalen* aard, maar van *algemeene* beteekenis waren en deed aan het einde van zijn adres aan het Klassikaal Bestuur de vraag, hoe Dr. Zaalberg den moreelen invloed zoude kunnen uitoefenen, dien men te recht in eenen predikant, bij de opleiding der jeugd, het bezoeken der zieken, het geregeld huisbezoek en over het geheel in zijn gansche openbaar leven verlangt.

Dat is de aanvang dezer kerkelijke procedure. Evenmin als de *Afscheidsgroet* van Dr. Zaalberg en zijn heengaan buiten verband stond met zijn vroeger leven en predikwerk, is ook dit adres des Kerkeraads buiten samenhang met de reeds vroeger bij Kerkeraadsleden gerezen bezwaren tegen de pre-

diking van Dr. Zaalberg. De Kerkeraad kwam echter op het vroegere niet terug, en liet de algemeene beschouwing en beoordeeling van het moderne standpunt van Dr. Zaalberg ditmaal wijken voor de bijzondere vermelding van hetgeen in den *Afscheidsgroet* dadelijk gegeven was. In zoo verre was deze zaak van den aanvang af *personeel*.

Ik meen volkomen getrouw geweest te zijn in de mededeeling van den inhoud van het adres des Kerkeraads, hetwelk de kwestie, die wij bespreken geopend heeft. Het is van groot gewicht op den aanvang dezer procedure te letten. Niemand kan met juistheid oordeelen over eene zaak, wier oorsprong hem niet volkomen duidelijk is, allermint bij een vraagstuk zoo ingewikkeld als dit. Het lijdt bij mij niet den minsten twijfel, of de handelwijze des Kerkeraads, alzoo toegelicht met het licht der geschiedenis en aangewezen uit de bron zelve van het eerste adres, moet als prijzenswaardig worden aangemerkt.

Slechts wie begint met het betreden van den wettigen weg in kerkelijke zaken dadelijk tegenover op eene of andere wijze gequalificeerde plichtbetrachting te stellen, moet krachtens deze meening de handelwijze des Kerkeraads veroordeelen. Ik ben niet van die meening maar al ware ik voor haar te winnen, ik zoude oordeelen haar zeker nooit te mogen laten gelden, bij de beoordeeling eener daad, welke door de gegevens der geschiedenis eigenlijk reeds meer dan voor de helft bepaald was. De vraag is: wat moest de Kerkeraad in de gegeven omstandigheden doen in Februari dezes jaars? Zegt iemand, dat de Kerkeraad had moeten zeggen, dat Dr. Zaalberg geen leeraar in de Ned. Herv. Kerk meer kon zijn, ik antwoord: dat heeft de Kerkeraad gezegd, zoo als wij zagen. Hervat men daarop: de Kerkeraad had zich met zoodanige verklaring niet tot hooger Kerkbestuur moeten wenden, maar dat eenvoudig moeten verklaren, ik vraag wederom: waarom mocht de kerkeraad zich met zulke verklaring niet wenden tot hooger Kerkbestuur, opdat door dat Bestuur maatre-

gelen werden genomen, ten nutte der Gemeente? Zal iemand nu zeggen: neen! maar ik heb dit tegen den Kerkeraad, dat hij den grond van zijne aanklacht niet in de leer maar in het gedrag van Dr. Zaalberg gesteld heeft? Ik geef vooreerst ten antwoord, dat de zaak der leer van Dr. Zaalberg in des Kerkeraads besproken adres bijna zóóveel bladzijden vult, als de bespreking van het gedrag — buiten het historisch verslag dat natuurlijk moet worden uitgesloten — regelen inneemt. Ten tweede, was het zeer natuurlijk in Februari dezes jaars met het gedrag te beginnen, maar het zoude zeer vreemd geweest zijn, als enkel over de leer gehandeld was. Immers was daartoe sinds 1864 steeds aanleiding maar nu juist werd door eene handeling van Dr. Zaalberg de aandacht weér op nieuw op hem gevestigd. Ik besluit dus, dat zij dwalen, die de houding des Kerkeraads, bij den aanvang dezer procedure, betreurenswaardig achten. Die aanvang was ongetwijfeld exceptioneel, maar de oorsprong er van wortelt in de geschiedenis. Een nauwkeurig historisch onderzoek is allereerst aan te prijzen aan wie zijn aandacht aan dit rechtsgeding wil wijden.

II.

De geschiedenis der kwestie.

Het Klassikaal Bestuur van 's Gravenhage kwam den 14^{den} Februari jl. bijeen, en nam kennis van het *Bezwaarschrift* des Kerkeraads van 10 Februari, waarvan ik den inhoud opgaf. Tevens kwam in die buitengewone vergadering van het Klassikaal Bestuur het voorloopig bericht ter tafel, dat Dr. Zaalberg een bezwaarschrift zoude inzenden tegen de handelingen van predikanten en kerkeraad ten zijnen opzichte. Die vergadering werd verdaagd tot den 17^{den} dier maand, nadat — daar intusschen bovenbedoeld Bezwaarschrift van Dr. Zaalberg was ingekomen — besloten was, dat de bezwaarschriften aan partijen wederzijds zouden worden gezonden, met uitnoodiging daarop te berichten vóór 24 Februari.

In zijne vergadering op dien dag heeft het Klassikaal Bestuur vooreerst kennis genomen van het dd. 22 Februari ingekomen bericht van den Kerkeraad op het Bezwaarschrift van Dr. Zaalberg. De Kerkeraad had in deze tweede schriftuur de aandacht gevestigd op de intusschen verschenen *Verboden Preek* van Dr. Zaalberg, waarop deze zelf reeds den 20ten Februari gewezen had. Meende Dr. Zaalberg daarin, bepaaldelijk ook in het daaraan toegevoegde *Toelichtend schrijven*, genoeg te hebben gezegd ter zijne rechtvaardiging tegenover het Bezwaarschrift des Kerkeraads, de

Kerkeraad meende zich integendeel juist ook op den inhoud van dat geschrift te kunnen beroepen, om zijne houding en handelwijze tegenover Dr. Zaalberg te rechtvaardigen. De Kerkeraad had althans in het *Bezwaarschrift* van Dr. Zaalberg, zoo min als in de *Verboden preek* reden gevonden, om van het door hem dd. 10 Februari bij het Klassikaal Bestuur ingediend adres iets terug te nemen. De Kerkeraad meende daarentegen, dat in dat adres de beste wederlegging gegeven was van het *Bezwaarschrift* van Dr. Zaalberg. (1) Intusschen heeft de Kerkeraad zich in de behandeling van bijzonderheden begeven, eensdeels om zijne houding te bepleiten, anderdeels om aan te wijzen, dat door Dr. Zaalberg de feiten niet zelden in een verkeerd licht werden gesteld. De belangstellende kan wat de Kerkeraad hieromtrent schreef, zelf nalezen in de uitgave der proces-stukken door Dr. Zaalberg bezorgd. De Kerkeraad eindigde met te verklaren, dat zijne bezwaren tegen het weder-optreden van Dr. Zaalberg door het lezen der *Verboden preek* in geen enkel opzicht waren verminderd, en haalde een en ander gedeelte van die Toespraak aan, ten bewijze, dat Dr. Zaalberg, als schrijver van de *Verboden preek*, moest gerekend worden minder dan ooit zich verplicht te achten, naar den eenmaal door hem afgelegden eed «den geest en de hoofdzaak der leer, welke in de aangenomen formulieren van éénigheid der Nederlandsche Hervormde kerk begrepen is, getrouwelijk te handhaven» of te gelooven en te leeren, «dat de Schriften des O. en N. Verbonds het eenige woord Gods en de volkomen leer der zaligheid zijn.» De zaak der *leer* werd hier geenszins ter zijde geschoven maar integendeel nadrukkelijk vermeld. Naar den aard der zaak moest echter het karakter van

(1) Dr. Zaalberg heeft, toen hij de aantekening schreef op blz. 12 van zijn geschrift: *Mijne verbanning uit den Evangeliedienst?* zich vergist. Hij veronderstelt, dat de woorden «daar het de hierin vermelde feiten in hun natuurlijk licht stelt» op zijn *Bezwaarschrift* betrekking hebben. Dat zij echter met het oog op het *Bezwaarschrift* des Kerkeraads gebruikt zijn, kan bij aandachtige lezing voor niemand onduidelijk zijn. Hiermede vervalt bedoelde aantekening.

replik in dit tweede *Bezwaarschrift* des Kerkeraads bewaard worden, ter voldoening aan de uitnoodiging van het Klassikaal Bestuur, om op het Bezwaarschrift van Dr. Zaalberg te dienen van bericht.

Het Klassikaal Bestuur heeft in zijne reeds genoemde zitting van 24 Februari geoordeeld, dat de Kerkeraad zich in zijn ingezonden bericht van 22 Februari omtrent zijne handelwijze tegenover Dr. Zaalberg voldoende gerechtvaardigd had, en dus de aanklacht van Dr. Zaalberg afgewezen. Door den klager werd in deze uitspraak niet berust. Hij kwam daarvan d. 9 Maart in hooger beroep bij het Provinciaal Kerkbestuur. Reeds den 11^{den} dier maand ontving hij van den Secretaris van dat Bestuur namens den Voorzitter bericht, dat hij in zijn hooger beroep niet ontfankelijk was. Den 12^{den} Maart beklagde hij zich bij het Provinciaal Kerkbestuur over dit schrijven van het Moderamen. Te vergeefs echter, want dat Bestuur heeft in zijn zitting van den 13^{den} Mei de namens den Voorzitter hem den 11^{den} Maart gedane mededeeling bevestigd. Daarmede was deze zaak ten einde gebracht en aan Dr. Zaalberg bleef niet anders over, dan tegen de niet-ontfankelijk-verklaring van zijn bij het Provinciaal Kerkbestuur ingesteld appèl te protesteeren bij de Synode, zoo als hij deed in zijn adres bij de Hooge Kerkvergadering ingediend, waarop wij later terugkomen.

Wij gaan thans terug tot de zitting van het Klassikaal Bestuur van 's Gravenhage van 24 Februari jl. Nadat het Bezwaarschrift van Dr. Zaalberg tegen predikanten en kerkeraad was behandeld, ging de Vergadering over tot het beoordeelen van hetgeen door den Kerkeraad tegen het wederoptreden van Dr. Zaalberg was ingebracht. De slotsom der overwegingen was, dat het Klassikaal Bestuur de door den Kerkeraad ingebrachte bezwaren tegen de verdere amtsvervulling van Dr. Zaalberg in hunne gemeente zóó gegrond en van zóóveel gewicht achtte, dat zij met toepassing van art. 37^e *Reglement op de Vacaturen*, behoorden ter beslissing

opgezonden te worden aan het Provinciaal Kerkbestuur van Zuid-Holland. Dat geschiedde, en het Klassikaal Bestuur kon afscheid nemen van dit geding, na het terrein te hebben afgebakend. Het dient als niet overbodig herinnerd te worden, dat niet de Kerkeraad, maar het Klassikaal Bestuur dit deed, terwijl de Kerkeraad aan hooger Bestuur de beslissing had overgelaten, welke weg in dezen te bewandelen ware. Door de uitspraak van het Klassikaal Bestuur werd de zaak van Dr. Zaalberg aan het gebied van opzicht en tucht onttrokken en naar dat der administratieve regeling verwezen. Vraagt men, waarom het Klassikaal Bestuur alzoo handelde? Niemand mag voorbijzien, dat hierbij op den gezondheidstoestand van Dr. Zaalberg — in de uitspraak van het Klassikaal Bestuur het eerst genoemd onder de gronden van bezwaar — bijzonder gelet is. Daarin lag de toetssteen der toerekenbaarheid. Het Provinciaal Kerkbestuur had nu vooreerst te beoordeelen, of het Klassikaal Bestuur de door den Kerkeraad tegen Dr. Zaalberg ingebrachte bezwaren terecht gegrond en van dat gewicht had geoordeeld, dat daaraan was gehecht. In de tweede plaats had het te onderzoeken, of dat Bestuur de vraag der toerekenbaarheid behoorlijk had onder de oogen gezien en richtig had beantwoord. In de attesten der geneesheeren Dr. Brouwer Starck en Dr. van Woerden lag de grond der beslissing van niets anders en niets meer, dan van *deze* vraag, of met Dr. Zaalberg al of niet naar strafrecht volgens het *Reglement voor Kerkelijk opzicht en tucht* moest gehandeld worden.

Het Provinciaal Kerkbestuur ving de behandeling der zaak aan d. 6 Maart. Het vroeg door zijnen Secretaris van Dr. Zaalberg bericht op de door het Klassikaal Bestuur gevelde uitspraak, en ontving dat dd. 9 Maart. Dit stuk is door Dr. Zaalberg als zijn eerste pleidooi bij het Provinciaal Kerkbestuur in zijne uitgave der proces-stukken medegedeeld. Het werd — nadat een tweede pleidooi door hem was gewijd aan de reeds besproken verwerping van zijn hooger beroep in de zaak zijner aanklacht tegen de pre-

dikanten en den kerkeraad — den 2^{den} Mei gevolgd door een uitvoerig verdedigings-schrift, als derde pleidooi in genoemde verzameling opgenomen. Intusschen had het Provinciaal Kerkbestuur, d. 13 Maart, onder toezending o. a. van het genoemde eerste pleidooi van Dr. Zaalberg het Klassikaal Bestuur uitgenoodigd, den Kerkeraad der Nederduitsche Hervormde Gemeente te 's Gravenhage te hooren en onder toezending der beschouwingen en overwegingen des Kerkeraads, het Provinciaal Kerkbestuur te dienen van consideratie en advies. De Kerkeraad, door het Klassikaal Bestuur daartoe uitgenoodigd, zond dd. 24 Maart de mededeeling (1) van zijne beschouwingen en overwegingen bepaaldelijk betreffende het adres van Dr. Zaalberg van 9 Maart in bij dat Bestuur. Het is noodig op deze repliek des Kerkeraads nauwkeurig acht te geven. De Kerkeraad bracht in herinnering — waarop ik reeds wees — dat hij om het geheel buitengewone der zaak, niet had willen beslissen, welke weg bewandeld moest worden. Hij begreep, dat het niet aan hem stond, de beslissing te verdedigen door het Klassikaal Bestuur genomen en door Dr. Zaalberg in zijn pleidooi van 9 Maart ten sterkste gewraakt. De Kerkeraad gaf te kennen, dat er overvloedige reden was om, wanneer hooger Kerkbestuur bij nadere overweging mocht meenen, dat deze zaak rechtens vallen zoude onder het *Reglement van Kerkelijk opzicht en tucht*, art. 3 van dat Reglement ter sprake te brengen, en schreef dat alles hier afhing

(1) Dr. Zaalberg heeft zich in zijn adres aan de Synode o. i. te recht beklagd, dat het bestaan van dezen brief des Kerkeraads hem eerst bekend werd bij de lezing van het vonnis van het Provinciaal Kerkbestuur. Bij zijn derde pleidooi van 2 Mei had hij dit stuk kunnen en moeten kennen. In verband met deze bijzonderheid bevreemdt het mij, dat Dr. Zaalberg's tweede pleidooi eerst op blz. 48 en niet op blz. 37 der reeds meer gemelde door Dr. Zaalberg bezorgde uitgave der proces-stukken voorkomt. Dat tweede pleidooi, waaraan de dagteekening in deze uitgave ontbreekt, is immers, zoo als wij zien uit het eerste vonnis van het Provinciaal Kerkbestuur, geschreven op 12 Maart. De aantekening van Dr. Zaalberg op blz. 48 en 58, 59 t. a. p. kon tot eene andere meening aanleiding geven.

van de vraag, in hoeverre de toestand van Dr. Zaalberg in alle opzichten normaal geacht moest worden en hem dus al zijne handelingen op de gewone wijze toegerekend werden. De Kerkeraad kwam nog eens terug op de leer, en erkende dat verreweg het grootste gedeelte zijner leden tegen de moderne theologie als zoodanig gewichtige bezwaren heeft, maar deed nadrukkelijk uitkomen, dat daarvan thans (1) geene sprake was. De tegenwoordige kwestie was door de gebeurtenissen zelve gesteld. Zij betrof niet de moderne theologie als zoodanig maar de wijze, waarop Dr. Zaalberg het Kerkelijk ampt weêr wilde opvatten dat hij, volgens zijne moderne overtuigingen, om zijn geweten, zoo wel als overigens, om zijn eer en gezondheid, zich genoopt had gezien te verlaten. De Kerkeraad wees aan, wat hier hoofdzak was, namelijk, dat Dr. Zaalberg eerst moedeloos van den kansel vluchtte en daarna vermetel en uitdagend er toe wederkeerde. De moderne theologie was hierin ongetwijfeld betrokken, zoo als de Kerkeraad in zijne beide eerste Bezwaarschriften had aangetoond, doch de aanhangige procedure dateerde niet van de optreding van Dr. Zaalberg als modern Godgeleerde, doch van zijnen voorgenomen terugkeer tot de Evangeliebediening, van welke hij in het najaar van 1867 afscheid genomen had. Dat dat terugkeeren *op zich zelf als bewijs van een woelziek of onstuimig karakter* hier niet bedoeld werd, behoefde de Kerkeraad niet in het licht te stellen dewijl in de vroeger uit den *Afscheidsgroot* en de *Verboden preek* aangehaalde woorden, betrekkelijk de denkkleeden van Dr. Zaalberg, overvloedig bleek, op welk standpunt zich de Kerkeraad

(1) Dit woord *thans* wordt te dezer plaatse niet gerouden in de uitgave van des Kerkeraads Bezwaarschrift door Dr. Zaalberg bezorgd (t. a. p. blz. 40). Dit is te meer te betreuren dewijl de door Dr. Zaalberg aldaar geplaatste aanteeke-ning moet vervallen als dat woordje wordt ingelaseht, zoo als blijkens het origineel behoort. Met het oog op deze fout en het gebruik reeds van deze aldus belangrijk gewijzigde woorden des Kerkeraads gemaakt acht ik het jammer, dat niet aanstonds van de zijde van den Kerkeraad zelve een uitgave van zijne Bezwaarschriften heeft plaats gehad.

bij de beoordeeling van dezen terugkeer geplaatst had. Aan het eind herhaalde de Kerkeraad zijne verzekering, dat hij zich stellig overtuigd hield, dat de terugkeer van Dr. Zaalberg tot de Evangeliebediening in de Haagsche Gemeente eene zedelijke onmogelijkheid en eene bespotting en verguizing der gemeente zoude zijn.

Het Klassikaal Bestuur zond deze Memorie des Kerkeraads aan het Provinciaal Kerkbestuur met begeleidende missive dd. 2 April ten antwoord op de uitnoodiging van het Provinciaal Kerkbestuur dd. 13 Maart. Het Klassikaal Bestuur gaf daarin te kennen, dat het eenparig van oordeel was, dat genoemde Memorie des Kerkeraads de aanklachten door Dr. Zaalberg tegen den Kerkeraad ingebracht, genoegzaam ophelderde of weerlegde. Het verdedigde zich tegen de grieven door Dr. Zaalberg ingebracht tegen de beslissing van het Klassikaal Bestuur en berichtte aan het Provinciaal Kerkbestuur, dat het bleef bij de meening dat art. 37* van het *Reglement op de vacaturen* hier moest worden toegepast. Intuschen werd door het Klassikaal Bestuur beweerd, dat als men de bezwaren door den Kerkeraad tegen Dr. Zaalberg ingebracht op zich zelf beschouwde, er mogelijk wel termen bestonden, om het *Reglement voor kerkelijk opzicht en tucht* toe te passen. De ingeslagen weg was als zachter gekozen, bij overweging, dat Dr. Zaalberg naar zijn eigen schrijven in den *Afscheids-groet* bij zijn heengaan in zeer bijzonderen toestand verkeerde.

Het Provinciaal Kerkbestuur was nu tot het nemen eener beslissing geroepen. In zijne reeds genoemde zitting van 13 Mei heeft het uitspraak gedaan, volgens art. 37* *Reglement op de vacaturen*, «dat de predikant Dr. J. C. Zaalberg Pz. behoort ontslagen te worden.» Het zond daarbij (volgens voorschrift der wet) eenen brief aan Dr. Zaalberg, om hem te bewegen tot vernieuwing der aanvraag om het emeritaat, welke door hem in der tijd was ingetrokken.

De zaak der leer, welke in de Bezwaarschriften des Kerkeraads zeer nadrukkelijk was besproken, telkens waar de loop der procedure

daartoe aanleiding gaf en welke ook in de uitspraak van het Klassikaal Bestuur van 24 Februari niet onduidelijk was opgenomen, is in het vonnis van het Provinciaal Kerkbestuur op bedenkelijke wijze ter zijde gesteld. Dat schijnt mij onbetwistbaar. In elk geval moet worden verondersteld, dat indien aan alles, wat de Kerkeraad had in het midden gebracht, door het Provinciaal Kerkbestuur *gelijke* aandacht ware gewijd, nog wel eene vijfde overweging zoude zijn toegevoegd aan het viertal overwegingen, waarop dat Bestuur zijn oordeel grondde, dat de reeds medegedeelde gewichtige uitspraak moest gedaan worden, *dat Dr. Zaalberg behoorde ontslagen te worden*. Daarbij dient echter opgemerkt te worden, dat ook op den vorm dezer uitspraak groote invloed kan geoefend zijn door het streven om alles wat onder de termen van het *Reglement voor kerkelijk opzicht en tucht* zoude vallen, zorgvuldig te vermijden bij eene beslissing, waarbij men stond op administratief terrein. Dat het Provinciaal Kerkbestuur zich zeer goed bewust was bij deze uitspraak geheel en al op den bodem der administratieve werkzaamheid te staan, kon reeds aanstonds duidelijk blijken uit de bijzonderheid, dat deze uitspraak, niet zoo als de door Dr. Zaalberg t. a. p. als *eerste* vonnis medegedeelde beslissing van het Provinciaal Kerkbestuur, door al de leden, maar alleen door den Voorzitter en den Secretaris geteekend is. Alleen onbedachtzaamheid kon hierin een feil van het Provinciaal Kerkbestuur vinden. Indien dat Bestuur hier al. 2 van art. 21 van het *Reglement van kerkelijk opzicht en tucht* had toegepast, dan had het de schuld der verwarring op zich geladen, welke later — zoo als ons blijken zal, — door de Synodus contracta gepleegd is. In dit opzicht althans was de uitspraak van het Provinciaal Kerkbestuur onberispelijk.

Dr. Zaalberg heeft in deze uitspraak niet berust. Reeds denzelfden dag, waarop hij het officieele bericht daarvan ontving, dd. 16 Mei, schreef hij aan het Provinciaal Kerkbestuur, dat hij in geen

deele dacht te voldoen aan de uitnoodiging, om het aanzoek om emeritaat te vernieuwen, maar in hooger beroep zich zoude wenden tot de Algemeene Synode. Dat deed hij bij het uitvoerig adres, gedateerd *Pinksteren* 1868, hetwelk de rij der door hem uitgegeven aanklachten, pleidooien, vonnissen en brieven besluit. De Synode van dit jaar had dus in hooger beroep te beoordeelen of de uitspraak van het Provinciaal Kerkbestuur van Zuid-Holland al of niet gehandhaafd moest worden.

Met belangstelling werd van verschillende zijden de uitslag van dit onderzoek te gemoet gezien. Den 31sten Juli, nadat reeds de Synode was uiteen gegaan, werd de uitspraak bekend, door de hooge kerkvergadering *bij uittoting tot op de helft harer leden verminderd* te dezer zake gedaan. dd. 27 Juli. Zij is aanstonds door Dr. Zaalberg aan het publiek medegedeeld, en mag gerekend worden reeds algemeen bekend te zijn geworden, hoewel zij officieel nog niet openbaar mocht gemaakt worden in het orgaan der Synode. Deze *Synodus contracta* vernietigde de uitspraak van het Provinciaal Kerkbestuur, maar oordeelde de bezwaren tegen de wederoptreding van Dr. J. C. Zaalberg Pz. als Predikant te 's Gravenhage ingebracht in zóó verre gegrond, als de *Verboden Preek* een *vergriep* van den bezwaarde daarstelt *in zijne kerkelijke betrekking*, schorste hem met toepassing van art. 3 *Reglement van Kerkelijk opzicht en tucht* voor den tijd van vier weken in de waarneming van zijne kerkelijke bediening, en veroordeelde hem in de kosten, zoo in eersten aanleg als in hooger beroep gevallen.

Menigeen was verontwaardigd over deze *Synodus contracta*. Het werd echter van hooggeschatte zijde terecht en wellicht niet ontijdig in het licht gesteld, dat zij Dr. Zaalberg handhavende door niemand, die in zijne beschouwing blijft binnen den kring der ingestelde actie, geoordeeld kan worden Dr. Zaalberg als *modern* te hebben gehandhaafd. Zij had enkel te oordeelen over het vonnis van het Provinciaal Kerkbestuur, waarbij

de leer — wat ik ten hoogste betreur — geheel buiten rekening bleef. Wil men der waarheid hulde doen en den eisch der volle oprechtheid vervullen, dan behoort erkend te worden dat in menig adres, reeds ter dezer zake opgesteld en ingediend bij de Synode en bij den Haagschen Kerkeraad, veel is gelegd in de Synodale uitspraak, dat daarin niet te vinden is. Desniettemin, ik heb van den aanvang af gemeend, dat er tot verontwaardiging billijke oorzaak bestaat. De *Synodus contracta* heeft een vonnis geveld, dat ik in zijne gronden uiterst zwak, in zijne overwegingen voorbeeldeloos lichtvaardig, in zijn eindbeslissing volstrekt onrechtvaardig en in den vorm onwettig blijf noemen, op de gronden aangewezen in mijne onlangs bij den uitgever dezes verschenen brochure, waarin ik die uitspraak aan een nauwgezet onderzoek onderwierp (1).

Ik ben, sinds ik die gronden ontvouwd heb, steeds meer in de meening versterkt, dat deze uitspraak niet te handhaven is. Nieuwe bezwaren zijn bij de oude gerezen. Ik zal straks gelegenheid hebben die te vermelden, voor zoo ver zij niet voorkomen in de *Memorie* door den Kerkeraad aan de Synode overgelegd dd. 4 September en uitgegeven dd. 14 September jl. (2) ter begeleiding van de aanvraag om herziening der gedane uitspraak, waarvan reeds dd. 12 Augustus aan den Secretaris der Synode kennis was gegeven. De Kerkeraad heeft tot die aanvraag na rijp beraad besloten. Ik heb mij daarover verheugd en blijf mij verheugen. Bedroog ik mij niet in mijn oordeel, dat door deze uitspraak een smaad was geworpen op onze kerkelijke rechtspleging, de billijkheid eischte, dat men de Synode in haar geheel in de gelegenheid stelde, dien smaad uit te wischen. Tegenover dezen eisch der billijkheid mocht de overweging niet gelden, dat uitstel licht den ijver eener gewenschte agitatie kon doov n.

(1) De Synodale uitspraak in de zaak van Dr. J. C. Zaalberg Pz. onderzocht en beoordeeld.

(2) 's Gravenhage. A. van Hoogstraten.

Want vooreerst wat waarlijk is uit des Heeren Geest laat zich aldus niet dooven, en ten andere, de berekening van het nut mag nimmer gelden bij het beantwoorden van een vraagstuk van recht. Het was ook niet allereerst de vraag, of de maatregel doel kon treffen. Vóór alle dingen moest worden gevraagd, of de maatregel al of niet door plichtbesef werd geboden. Dat plichtbesef was nu door omstandigheden beheerscht, aan wier invloed men zich niet kon of mocht onttrekken. De zaak, eenmaal ahangig geworden bij hooger Bestuur, moest ten einde toe worden voortgezet. De Kerkeraad kon natuurlijk bij de aanvraag om herziening geen ander doel hebben, dan vernietiging der Synodale uitspraak, waarbij de beslissing van het Provinciaal Kerkbestuur vernietigd is. De maatregel zoude blijken doeltreffend te zijn, als *dat* doel werd bereikt. Zag de Kerkeraad liever dat dat doel niet werd bereikt, om dan de handen vrij te hebben tot eene handeling, bij nader inzien voor het belang der Gemeente meer doeltreffend, dan had de Kerkeraad verstandig gehandeld met zelf zich in der tijd tot de Synode te wenden, in een adres, dat dien geest ademde. Toen de uitspraak van het Provinciaal Kerkbestuur ter Synodale tafel kwam was het de tijd, om daartegen bezwaren te doen hooren. Nu eenmaal de Synodus Contracta over die uitspraak geoordeeld had, was de vraag aan de orde, of die beoordeeling juist was. Bij ontkennende beantwoording daarvan, was het besluit om herziening te vragen onvermijdelijk. Moest alzoo die aanvraag noodwendig — misschien vruchteloos — uitstel baren, daar stond tegenover, dat elke andere daad moest worden uitgesteld, totdat in dezen de hoogste besturende macht der kerk had beslist. De overweging of de Kerkeraad in het aanzoek om herziening zoude ontfankelijk worden verklaard, mocht, bij verschil van gevoelen bij bevoegde beoordeelaars omtrent dit vraagpunt, in geen geval beslissend zijn in dezen.

De herziening is gevraagd, eene daarbij behoorende memorie, door ons reeds vermeld, is ingediend en door den druk alge-

meen verkrijgbaar gesteld en den 1sten October e. k. zal de Synode eene buitengewone vergadering houden, om de zaak tot haar einde te brengen. (1)

(1) In deze buitengewone Synode moesten naar mijne meening samenkomen de personen in Juli II. ter Synodale vergadering opgeroepen, *behalve* degenen, die als leden der Synodus Contracta a. h. tot de uitspraak hebben medegewerkt, waarvan herziening gevraagd is. Bij de toepassing van art. 15 *Algemeen Reglement* alinea 5 moet mijns inziens art. 15 *Reglement voor kerkelijk opzicht en tucht* worden in acht genomen en hier heeft dus het geval plaats, waarvan art. 56 *Algemeen Reglement* spreekt, dat namelijk „een benoemd lid belet wordt zich naar de Synode te begeven.” In laatstgenoemd artikel wordt tevens in dit geval voorzien door de aanwijzing, dat de secundus moet optreden. Ik acht het dus niet te verdedigen, dat de bepaling van genoemd art. 15 O. en T. bij de samenstelling van deze Synode — zoo als blijkt uit het bericht daaromtrent gegeven in de *Kerkelijke Courant* van deze week — niet is in acht genomen. Ik zie geene enkele reden, waarom dat artikel niet zoude gelden bij de toepassing van art. 15 *Algemeen Reglement*. Of is de Synode verheven boven het gevaar, waartegen art. 15 O. en T. wil waken? Maar missechien zal de Synode zich beroepen op hetgeen volgens art. 368 van het *Wetboek van burgerlijke rechtsvordering* in den *Hoogen Raad* gebeurt, waar de zeven leden, welke van de zaak in eersten aanleg hebben kennis genomen, over het geding in revisie vonnissen.

Niet bekend met de samenstelling en de verdeling van den *Hoogen Raad* ten opzichte van *civiele* zaken of *strafzaken*, en de mogelijkheid van aanvulling uit zijne beide Kamers onderling, kan ik niet nagaan in hoe verre de aangehaalde bepaling in het genoemde Wetboek *noodzakelijk* is. Maar dit, meen ik, is zeker, dat de leden van den Hoogen Raad als zoodanig geene *secundi* hebben zoo als de leden der Synode, en bovendien uit het Wetboek van Rechts- of Strafvordering is mij geene bepaling bekend als die van ons art. 15 *Reglement voor Kerkelijk Ofsicht en Tucht*. De gevallen staan dus volstrekt niet gelijk. Kan de Synode zich ten voordeele harer handelwijze in de bijeenroeping dezer Buitengewone vergadering op anteceden ten beroepen, wij brengen in herinnering dat eene verkeerde gewoonte eene oude dwaling is. Bovendien vraag ik: is het niet vreemd, dat de leden der Synode, die leden zijn van het Provinciaal Kerkbestuur van Zuid-Holland, dat in deze kwestie eene uitspraak heeft gedaan, *niet* zullen deelnemen aan de behandeling dezer zaak, maar nu wel de leden der Synodus contracta, dien een gelijk bezwaar geldt? Mij is deze handelwijze volstrekt onverklaarbaar, en dubbel bedenkelijk, dewijl het getal van de leden der Synode die thans voor het eerst tot behandeling dezer zaak geroepen worden — voor zoo ver ik kan nagaan — slechts de helft zal bedragen van het getal der leden van de Synodus contracta, wier uitspraak moet herzien worden. Ik meen de aandacht te moeten vestigen op de vraag, of niet eene aldus samengestelde Buitengewone Synode in het gegeven geval niet reeds vooraf door den Kerkeraad van 's Gravenhage zou moeten worden gewraakt.

III.

De stand der kwestie.

Wat heeft die buitengewone Synode te doen? Het is goed, dat wij hare taak goed begrijpen. Daarom moet in het licht gesteld worden, in welken staat zich thans deze kwestie bevindt.

Er is groote verwarring in deze zaak gebracht. Ik wees reeds daarop in mijne vorige brochure en in de Memorie des Kerkeraads, boven bedoeld, wordt ook hierop de aandacht gevestigd. Zijn er bedenkingen te maken tegen de uitspraak van het Provinciaal Kerkbestuur, die grieven hechten zich dan grootendeels vast aan het feit, dat dit Bestuur met wellicht noodeloos groote zorgvuldigheid zich hield aan de gedachte, dat alles, wat onder opzicht en tucht behoort, in zijn uitspraak moest vermeden worden, als gedaan volgens art. 37* *Reglement op de vacaturen*, waar die eisch gesteld wordt. De *Synodus contracta* heeft zich aanstonds geplaast op het gebied van opzicht en tucht, wat zelfs in hetgeen zij in haar vonnis voorbijging in het licht treedt, daar zij — zoo als wij reeds zagen, geheel ten onrechte — zwaarigheid zag in de wijze van onderteekening der uitspraak van het Provinciaal Kerkbestuur. Op de vereeniging van hetgeen

ik in meergemelde brochure het negatieve en positieve gedeelte der Synodale uitspraak noemde, behoef ik niet terug te komen. Dat zij onbehoorlijk is, lijdt bij mij niet den minsten twijfel meer. Ik ben daarentegen minder dan vroeger geneigd, deze zaak te laten rusten, naar mate ik te beter begriip, dat zij op de vraag omtrent de ontfankelijkheid van des Kerkeraads verzoek om herziening niet zonder invloed kan blijven. Ware de inmenging van het *Reglement voor kerkelijk opzicht en tucht* vermeden, dan ware het recht des Kerkeraads om herziening te vorderen, mijns inziens volkomen onbetwistbaar. Dat recht kan door deze inmenging beschouwd worden verkort te zijn, dewijl bij art. 15 *Algemeen Reglement* en art. 37* *Reglement op de vacaturen* thans ook bepalingen van het *Reglement voor opzicht en tucht* — hoewel mijns inziens ten onrechte — kunnen worden te voorschijn gehaald. Daarom dient te meer de overtuiging veld te winnen, dat deze vermenging van twee ongelijkssoortige proces-vormen verkeerd is. Ik meen, dat het een uiterst gevaarlijk beginsel zoude zijn, als een hooger Kerkbestuur, bij behandeling in hooger beroep van eene uitspraak, door een lager collegie als besturend ligchaam gedaan, eenvoudig de aanhangige zaak strafrechterlijk maken kon. Daarmede zoude de eer der betrokken personen gemoeid kunnen zijn, een lager Kerkbestuur zijns ondanks als aanklager in eersten aanleg kunnen optreden, en tevens overtreding plaats kunnen hebben van art. 13 *Algemeen Reglement*, alinea 1. (1) Die overtreding heeft hier werkelijk plaats gehad. Dr. Zaalberg is door de Synode geschorst. Ik heb er reeds in mijne beoordeeling van het vonnis der *Synodus Contracta* (t.a.p., bl. 31) op gewezen, dat in hare uitspraak dat oordeel der schorsing ten onrechte voor-

(1) *Kerkelijke besturen bepalen hunne werkzaamheden binnen de grenzen hunner bevoegdheid, zoodat zij niets behandelen, wat uitsluitend tot den werkkring van een ander collegie behoort.*

komt, als in hooger beroep geveld. Dat vonnis werd in eersten aanleg uitgesproken. Volgens den geest, de letter en den titel van het tweede Hoofdstuk van het *Reglement voor Kerkelijk opzicht en tucht* behoort de schorsing van predikanten in eersten aanleg uitsluitend bij het Klassikaal Bestuur. Genoemd art. 13 van het *Algemeen Reglement* is dus stellig door de Synodus contracta overtreden, en het Klassikaal Bestuur van 's Gravenhage had ten volle recht gehad, als het volgens art. 14 *Algemeen Reglement* zich over deze handeling der Synodus contracta beklagde had. Deed dit Bestuur dat niet, de volle Synode blijft desniettemin geroepen, dit aan het Klassikaal Bestuur gepleegde onrecht te herstellen, tenzij de zaak bij eind-uitspraak niet meer in haar geheel zoude kunnen worden gebracht.

De buitengewone Synode heeft in elk geval allereerst, als zij tot de gevraagde herziening overgaat, dit bezwaar onder de oogen te zien. Het hoogste Kerkbestuur mag zoodanige willekeurige achteruitzetting van een lager Bestuur in zijnen boezem niet dulden.

De tweede vraag, welke zij mijns inziens zich zelve moet stellen is, of de gronden stevig worden bevonden, waarop de Synodus Contracta heeft gemeend de beslissing te kunnen bouwen, dat de uitspraak van het Provinciaal Kerkbestuur moet vernietigd worden. Tegen die gronden is hoofdzakelijk, naar den aard der zaak, het betoog gericht, in de *Memorie* des Kerkeraads dd. 4 September voorkomende. Ik meen, in alle bescheidenheid, dat het onmogelijk is, dat de overwegingen in het hierop betrekkelijk gedeelte der Synodale uitspraak, gehandhaafd worden tegen de grieven, door den Kerkeraad t. a. p. daartegen ingebracht. Al is echter de volle Synode met mij hiervan overtuigd, daarmede is nog in geen en deele de uitspraak van het Provinciaal Kerkbestuur gehandhaafd. Zij zoude kunnen geacht worden te moeten vallen voor andere overwegingen, dan welke de Synodus Contracta hebben bezig

gehouden. Ik bedrieg mij wel niet, als ik de behandeling dezer vraag voor de moeilijkste houd, welke der Synode thans is voorgelegd. Moet ter eene zijde erkend worden, dat noch de letter noch de geschiedenis van art. 37° *Reglement op de vacaturen* iets aanbiedt om den omvang der gewichtige redenen waarvan aldaar gesproken wordt te beperken, ter andere zijde mag niet worden voorbij gezien dat wat onder de termen van opzicht en tucht valt, bepaaldelijk in dit artikel wordt buiten gesloten. Eigenlijk hangt hier alles af van de mate van toerekenbaarheid, welke aan hetgeen Dr. Zaalberg schreef of deed moet worden toegekend. De buitengewone Synode zal niet kunnen ontkennen, dat de Synodus Contracta in het bepalen van deze mate met tweeërlei maat heeft gemeten. Het zal echter de vraag zijn of zij zelve hierin zóó zuiver zal weten te oordeelen — met inachtneming der ten processe overgelegde geneeskundige attesten — dat geene bedenking meer over blijft.

Mocht de volle Synode beslissen, dat de uitspraak van het Provinciaal Kerkbestuur gehandhaafd moet worden, dan is de zaak geëindigd. Is echter de Synode van oordeel, dat die uitspraak niet te handhaven is — op andere gronden altoos, dan door de Synodus contracta aangevoerd zijn — dan zal zij hebben te beslissen, of het tweede gedeelte der uitspraak van 27 Juli kan van kracht blijven.

De beantwoording van deze vraag is, naar mijn oordeel, hoogst gemakkelijk. Ik kan niet inzien hoe men de veroordeeling van Dr. Zaalberg tot vierweeksche schorsing, op de wijze en de gronden, waarop de Synodus contracta haar uitspraak handhaven kan zonder bepaaldelijk het onrecht te wettigen. Ik neem de vrijheid hierbij te verwijzen zoo wel naar hetgeen hieromtrent in mijne vroegere brochure over die Synodale uitspraak gezegd is, als naar hetgeen in de onlangs verschenen *Memorie* van den Kerkeraad hierover voorkomt. Het schijnt mij

te minder noodig hierbij thans stil te staan , dewijl ik mij niet anders kan voorstellen , dan dat de Synode , bij ernstig overleg , de verbinding zelve der twee heterogeene deelen van de uitspraak der Synodus contracta afkeurenswaardig zal achten , op de reeds aangewezen gronden. Dat intusschen uit de bedoelde vermenging eene zwaarigheid voortvloeit van groot gewicht uit juridisch oogpunt , schijnt mij zeker toe. Dr. Zaalberg kwam niet in hooger beroep van het vonnis , waarbij hij voor vier weken geschorst werd. Wat geeft nu recht evenwel dit vonnis te vernietigen ? Zoover mij bekend is , heeft de kerkelijke wetgeving niet voorzien in het geval , dat men bij de volle Synode in *cassatie* zoude willen gaan van eene beslissing , door de Synodus contracta genomen. Er was dus geen middel beschikbaar , om in dit buitengewone geval te voorzien. De Algemeene Synodale Commissie , overigens tot vernietiging van kerkelijke beslissingen bevoegd , zal zeker in deze procedure zich niet kunnen mengen. *Synodale* beslissingen staan immers hooger dan hare uitspraken. Anders zoude wellicht art. 29 *Reglement voor kerkelijk opzicht en tucht* in deze moeilijkheid ter hulp kunnen worden geroepen. De Synode staat hier voor een onoplosbaar vraagstuk , dat zij op eene of andere wijze zal moeten ter zijde stellen.

Haar blijft bij vernietiging van de uitspraak van het Provinciaal Kerkbestuur niet anders over , dan de zaak terug te wijzen naar het Klassikaal Bestuur van 's Gravenhage , opdat alsnu onderzocht worde , wat naar het *Reglement voor Kerkelijk opzicht en tucht* in dezen te doen zij. Het Klassikaal Bestuur kan dan den Kerkeraad der Haagsche gemeente de vraag doen , of hij ook nog iets heeft toe te voegen aan hetgeen door hem tegen Dr. Zaalberg in der tijd is ingebracht. Daarmede zoude de Zaalberg-sche kwestie een nieuw tijdperk intreden. De vrucht van het *tot nu toe* gevoerde rechtsgeding zoude dan vooreerst , mijns inziens , noodwendig eene nieuwe redactie van art. 37* *Reglement op de vacaturen* moeten zijn , en moet wellicht ten andere gezocht

worden in de bekendheid, welke daardoor in ruimeren kring aan ons kerkrecht gegeven is.

Wat dan verder de gang dezer zaak zal zijn, is niet te bepalen. Zonder eenigen twijfel gaat de Nederlandsche Hervormde Kerk zeer moeilijke dagen te gemoet. Elke kwestie van den dag op kerkelijk gebied lijdt mede onder de steeds meer toenemende algemeene ontevredenheid over den bestaanden staat van zaken. Wellicht baart echter dit lijden eenen zegen.

Het is de plicht van allen, die om des Heeren wil de Gemeente lief hebben, de handen in een te slaan, om verandering te brengen in den onduldbaren toestand van het heden. De zaak der Gemeente is die des Heeren. Beide zijn één, en niet te scheiden. Door toepassing van het beginsel van de autonomie der gemeenten ware zeker spoedig de zaak der kerk aanmerkelijk gewijzigd. Ik zoude haar, hoe weinig ook in het algemeen met haar ingenomen, als tijdelijken maatregel zeer goed kunnen verdragen, om langs dien weg te geraken tot eenen kerkelijken toestand, die beter dan de tegenwoordige aan de eischen van het oogenblik kon voldoen. Zonder herhaling van de tooneelen der scheuring, met al het droevige dat daaraan kleefde, zoude langs dien weg ook eene feitelijke scheiding kunnen plaats hebben van bestanddeelen, die blijken niet meer bijeen te behooren. Hoe men echter ook hierover denke, men zie niet voorbij, dat het initiatief in dezen van de Regeering zoude moeten uitgaan. De Synode zoude misschien geen betere daad kunnen verrichten, dan bij de Hooge Regeering er op aan te dringen, dat de gelegenheid geopend werd tot een nieuwe regeling, waarbij het recht van elke bijzondere gemeente tegenover den Staat en de aan de kerk gewaarborgde rechten erkend werd. De volstreckte scheiding van kerk en staat ware daarmede, meen ik, een schrede verder gebracht en de vrucht er van zoude even zegenrijk kunnen zijn, als de beteekenis er van gewichtig zoude wezen. Ieder wachte zich echter voor het uitspreken van onbe-

stemde verklaringen. Men hoort ze te veel uit den mond van menig ijveraar voor het recht en het heil der gemeente. Er is juist nú groot gevaar voor misleiding. Waar is de man, — dienaar van Kerk of Staat of leeraar van het Recht, — die wat ik slechts vluchtig hier aanroerde, aan een nauwkeurig onderzoek onderwerpt? Uit naam van duizenden zoude ik hem vooruit grooten dank durven beloven. Hij zoude ons verder brengen met zijn waarschijnlijk dor betoog, dan menigeen met al den gloed van een opgewonden beklag.

Maar helaas! er wordt veel gesproken en weinig gehandeld. Zijn dan waarlijk de vragen, die onze kerk beroeren, zoo eenvoudig of onbeduidend? Wortelt het heden niet in het verleden en gaat het aan, den grondslag der historie eigendunkelijk te verlaten? Is niet de smart der kerk tevens de plaag der hedendaagsche maatschappij en zoude de kerk kunnen leven, welke zich zoude willen stellen buiten de atmosfeer, waarin de Heer haar het levenslicht liet zien?

In waarheid, wie spreken wil over de ellende der kerk mag dat niet anders doen dan met eene diepe droefheid, waarin het medelijden is der liefde zoo vindingrijk in het opsporen van middelen tot volledig herstel, zoo het maar immer mogelijk is. Elk doe, wat zijne hand vindt om te doen. Wat ons te doen staat, zal de tijd ons op elk gegeven oogenblik leeren, indien wij slechts leergierig zijn. Vast te stellen, dat men veel reeds weet is nooit een geschikt middel, om veel te leeren. Samenkomsten geven weinig licht en weinig nut als de meeningen en plannen niet eerst bij verschillenden rijp zijn geworden. Voor het oogenblik richt zich ons oog naar de buitengewone Synode, welke — zoo iemand in deze bladzijden van historisch-kritischen inhoud min of meer tevens een ongevraagd advies mocht willen vinden — daarin te meer een bewijs mag zien, dat ik hare samenkomst met ernstige belangstelling te gemoet zie. Maar onze verwachting is van den Heer. Uit het diepst

mijns harten rijst de bede tot den door God ons gegeven Koning der kerk, dat Hij wijsheid, geloof en kracht rijkelijk schenke allereerst aan de leden der Hooge Kerkvergadering, daarna aan allen, die bidden om den vrede en de vernieuwde heerlijkheid der kerk, welke ook nog in 1868 zich zoude kunnen verheffen uit haren treurigen staat, door eene heilige plichtbetrachting, ongelijk veel gemakkelijker, dan waartoe zij in 1568 zich door den loop der omstandigheden zag geroepen. Mij aangaande, ik had in deze brochure geen ander doel, dan de waarheid in het licht te stellen en de belangstelling te verhoogen in den strijd waarin wij thans zijn gewikkeld. Ik heb onze kerk lief, in haren strijd en haar lijden juist niet het minst, en wie het ook gemakkelijk moge kunnen verdragen, dat van haar noodeloos of ontijdig kwaad wordt gesproken, ik hoop, dat de Heer mij altijd zal vinden onder hen, die met woord en daad — allereerst voor Zijn aangezicht — bewijzen, dat haar heil en haar vrede hun dierbaar is. Intusschen met de leugen is zij het allerm minst gediend. Dat haar toestand diep betreurenswaardig is, is niet te ontkennen. Die overtuiging roept ons tot ijverige werkzaamheid, welke ook haar loon geenszins verliezen zal. De strijd der beginselen wordt op het terrein der bijzondere zaken beslist. Elke kwestie des tijds is uit dat oogpunt belangrijk. Het samentreffen der verschillende dingen, die thans de gemeente bezig houden heeft een onmiskenbaar gewicht. Wij hopen op betere tijden, omdat wij gelooven, dat de Heer der tijden Zijne kerk lief heeft. Maar al mocht wat *zedelijk* onwaar of *historisch* onrechtmatig is voor eenen tijd de overwinning behalen in de Gemeente, welke de draagster moet zijn van *waarheid* en *recht*, het laatste woord blijft dan toch aan de *waarheid* en de eindbeslissing is van den *rechtvaardigen* Rechter.

